

עלו לב המועדים

הלכות והליכות בענין "ימי השובבים"

בפרשת שמות יתבאר ענין הגלות והסיגופים, בפרשת וארא ענין התשובה, בפרשת בא יתבאר ענין העבודה, בפרשת בשלח ענין תפילה, ביתרו ענין מתן תורה, ומשפטים ענין הדינים בתרומה נדבת לב בצדקה, תצווה ענין בגדי כהונה איש חסיד ומצוות גמילות חסדים ולכן אלו הפרשיות הם מסגולים לתושבה ביתר שאת (של"ה תורה שבכתב תחלת פרשת שמות).

טעם שובבים ת"ת בשנה מעוברת

הטעם לסוכרים ששובבי"ם הוא רק בשנה מעוברת לפי שהשנה ארוכה שיש יותר מחצי שנה בין בה"ב שמתענים אחר סוכות לבה"ב שמתענים אחר הפסח שהם ימי תענית וכפרה לישראל לכן מתענה ח' ימים כנגד חודש העיבור שהוא ד' שבועות בכל שבוע ב' ימים דהיינו ב' וה' וכדי שלא להכביד על הציבור חלקום ואין מתענים אלא פעם אחד בשבוע (מנהגי מהר"ש לרבי שלום מנוישטאט רבן של המהר"ל הוצאת מכון ירושלים תשנ"ו עמוד קלה, לבוש תרפה א).

טעם אחר: כי קבלה בידינו שבשנת העיבור החולאים מתרבים ובפרט חולי ילדים ר"ל לכן תקנו תעניות אלו (של"ה שם).

טעם אחר: לפי שראו קדמונינו שהשנים מעוברות עלולים להפיל עוברים בשנים המעוברות ותקנו להתענות אלו הח' תעניות כנגד ב' וה' של חודש העיבור משום הנשים המועברות שלא יפילו והטעם שהתחילו בפרשת שמות: משום שאותה פרשה מדברת בפריין ורביין של ישראל (שמות א ז) שנעשו לעם גדול לכן מתפללים שגם עכשיו יפרו וישרצו ולא יפילו (לבוש שם).

טעם אחר: לפי שבשנת העיבור צריך לעשות תשובה יותר מבשאר שנים לפי שאם לא היה מיעוט הלבנה היו החמה והלבנה משמשים יחד ולא היו צריכים לעבר את השנים ולפי שהעיבור השנה נהיה על ידי קטרוג שלמטה המביא לידי חטא תקנו תעניות אלו (של"ה שמות דף שו).

הטעם שמתחילים בפרשת שמות

לפי שאנו משלימים עתה את גלות מצרים (פמ"ג א"א תרפה).
טעם אחר: לפי שנאמר שם (שמות ג ט) "הנה צעקת בני ישראל וכו' ועתה לכה ואשלחך" ושלחו לגאול את ישראל ועד פרשת כי תשא דמשמעיים שם על השקלים לתת צדקה שהוא במקום תענית (מלבושי יו"ט מבעל התו"ט, עיין א"ר שו"ת כרם שלמה סימן ג).

ימי השובבי"ם

יש הנהוגים: להרבות בתשובה ובתחנונים ויש הנהוגים אף התענות ולומר סליחות [של ימי השובבים] בשבועות שקוראים בהם את פרשיות שובבי"ם, שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו משפטים – ובשנה מעוברת מוסיפים ת"ת [תרומה תצווה] (מג"א תרפה א, באר היטב שם ב בשם האר"י, פמ"ג א"א תרפה, שערי תשובה שם ב).

סימן לדבר: "שובו בנין שובבים" (ירמיה ג יד) ראשי תיבות שמות וארא בא בשלח יתרו משפטים.

ברמזיו: שובבים ת"ת רומזים לארבע חומות, תשובה, תפילה, צדקה, תורה, "שובבי"ם" רמז "לשוב בנין שובבי"ם" ובמה בתיבת ת"ת ראשי תיבות תשובה תפילה וגם ר"ת תלמוד תורה ות"ת רמז לצדקה מלשון נתינה (של"ה פרשת שמות).

שובבים בשנה רגילה או בשנה מעוברת

יש אומרים: שעיקר ענין שובבים הוא בשנה מעוברת וכך כתב המג"א (תקפה א) "יש הנהוגין בשנה מעוברת", וכן כתב השל"ה למה בשנת העיבור וכו', וכן כתב הלבוש (שם א).

יש אומרים: שענין שובבי"ם הוא לא רק בשנה מעוברת אלא גם בשנה רגילה (פמ"ד א"א תרפה, שע"ת שם ס"ק ב, יסוד ושורש העבודה שער יב ב, כף החיים רמ ו).

יש אומרים: שבשנה מעוברת מתקן יותר (ברכ"י תקסו בשם מהר"ח^ו), ולכן מי שאינו יכול להתענות בכל שנה יתאמץ לשנה מעוברת לעשות תיקון שובבי"ם (עבודת הקודש בצפורן שמיר ו).

הטעם שמתענים בימים אלו

לפי שפרשיות אלו סגולה לקבלה מיוחדת לכפרה ולקבלת תשובת האדם המתענה (שם פיתוחי חותם כד).

טעם אחר: לפי שימים אלו מכפרים על חטאי הלשון (טעמי המנהגים בענין פדיון בכור סימן תקלד), רמז לדבר: "ואלה שמות" ואלה ר"ת "ואבק לשון הרע" (פמ"ג א"א תרפה בספר המגיד שלי כתבתי וכו' עיין שם).

טעם אחר: לפי שבפרשיות של שובבי"ם ת"ת נמצאו בהם עניינים של תשובה, תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם,

טעם אחר: לטעם של הלבוש שמתענים משום שיש יותר מחצי שנה בלא תענית משום שכתוב (שפי"ג ט) "הנה צעקת בני ישראל" והיינו דמהות הצעקה היא זעקה להשי"ת ולכן היא שייכת לפרשת שמות (א"ר תרפה יא).

טעם אחר: מדוע מתענים עד פרשת משפטים לפי שנאמר בפרשת כי תשא (ל טו) "לכפר על נפשתיכם" שרומז שנכפר להם העון שהוא תכלית התענית (אימרי יהודה מברי"אן).

טעם אחר: מדוע מתענים עד פרשת משפטים לפי שנאמר בה (כא ב) "כי תקנה עבד עברי" לומר שעל האדם להיות קנוי כעבד לבורא העולם בקיום מצוות התורה (מהר"ח ויטאל בספר שער היחודים ענף ב פ"ד).

מנהגי התענית

יש אומרים: שעיקר ענין השובבים הוא להתענות ארבעים יום רצופים [חוץ משבתות ור"ח וט"ו בשבט] שיש מן יום הראשון של פרשת שמות עד פרשת תרומה וקצת תצווה (אבן השם שולחן ערוך מכתבי האריז"ל חלק ה סימן כג, נימוקי או"ח תרפה על פי האריז"ל, מגיד מישרים להב"י פרשת תרומה).

יש הנוהגים: להתענות בימי ב' וה' בשבועות אלו (עבודות הקדוש לחיד"א אות צד מביא שכך מנהג בערי איטליא, ילקוט מעם לועז פרשת וישב לח ח).

יש הנוהגים: להתענות רק בימי חמישי (מג"א תרפה א, מנהגי טירנא לקט ישר עמוד קטז). אלא א"כ חל ביום שאין אומרים בו תחנון שאז מתענים ביום ב' (לקט ישר שם), **והטעם:** לפי שעיקר היה להתענות ביום ו' ומכיון שאין מתענים ביום שישי (מג"א רמט ד) מקדימים ליום חמישי (ליקוטי מהר"ח בשם הה"ק בעל מאור ושמש).

והטעם שמתענים ביום ה' אף שאמרינן אין גוזרים תענית על הציבור ביום ה' (תקעב) לשיטת הלבוש וסיעתו ששובבי"ם רק בשנת העיבור כיון שאין זה אלא בשנה בעיבור אין זה נחשב כגזירה (לבוש תרפה א ג).

טעם אחר: לפי שאנשי מעמד התענו והתפללו ביום ה' (תענית כז, ב) וכדוגמת זה קבעו יום זה לתענית ותשובה (א"ר תרפה יא לטעם הלבוש).

טעם אחר: לפי שבבריאת העולם ביום החמישי נאמר ברכה לדגים (בראשית א כב) "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (נוהג כצאן יוסף עמוד קצא).

יש הנהוגים: להתענות ביום שישי ערב שבת קודש שהוא כנגד מדת היסוד (נימוקי או"ח תרפה שכך נהגו תלמידי הבעה"ש, מג"א למגיד מטריסק, אור צדיקים כח א).

יש שלא הקפידו להתענות ביום קבוע אלא כל שבוע יום אחר (ילקוט אוהב ישראל הליכות ומנהגים מרבוה"ק האוב ישראל מאפטא עמוד קסט אות צג).

צדקה במנחה בתענית שובבי"ם
בכל תענית ציבור אמרו "אגרא דתעניתא צדקה" וכל שכן בתפלת מנחה תענית ימי השובבי"ם (חמדת ימים ח"ב שובבי"ם יד).

אמירת תהילים

יש הנוהגים: לומר את כל ספר התהלים בבוקר של יום שישי בכל פרשיות השובבי"ם, **רמז לדבר:** תיבות "שמות בני ישראל הבאים מצרימה" ר"ת **השבי"ם** וס"ת **תהלים** לרמז שימי השובבי"ם מסוגלים לתשובה ואמירת תהלים מסייע לתשובה (ספר ויגד יעקב עה"ת פרשת שמות הביא בשם הספר דברי יחזקאל).

תענית כדורות שלנו

כיון שעל ידי התענית יתמעט מלימוד התורה אין רבים מתענים ויש להרבות ללמוד תורה לשמה ויגיעת התורה (כתר ראש שאלות מהגר"ח ואלו"ן, ברכ"י תקעא א).

סיגופים במקום תענית

תענית דיבור: מי שאינו יכול להתענות יכול במקום זה לעשות תענית דיבור ותעלה לו במקום תענית אכילה (עיין הגר"א באגרות), וכך כתב המשנ"ב (תקעא ס"ק ב) וריאתי בספר אחד שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, **והטעם:** לפי שמתענית דיבור לא יהיה לו מזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש ע"י זה.

יתגבר על תאות האכילה: אפשרות נוספת במקום תענית על ידי שימוש ידו מלאכול באמצע אכילתו בעוד שהוא מתאוה לאכול וזה נחשב גם כן לסיגוף ומתכפרים עונותיו (ראב"ד הו"ד בטור או"ח רמ, מג"א תקעא א, באר היטב א).

להרבות בלימוד: או ילמוד יותר מהרגיל (עיין משנ"ב תקעא ס"ק ד).

קבלת התענית

יש אומרים: שיש לקבל תענית שובבי"ם במנחה שלפני הצום כדין יחיד המתענה שצריך לקבל על עצמו התענית יום קודם (יוסף אומץ תצח, סדר שובבי"ם ת"ת, לוח דבר בעתו).

פירסום הדבר שמתענה

תענית יחיד: אסור לפרסם לאחרים (שו"ע תקסה ו).

תענית שובבי"ם: יש אומרים: שיש להצניעו כשאר תענית יחיד (עיין בדברי תורה מונקאטש מהדו"ת אות פב, וכן נהג בעל הבית ישראל מגור), **ויש אומרים:** שמותר לפרסמו **והטעם:** לפי שלא שייך בזה יוהרא כיון שמחויב להתענות (דרכי חיים צאנז אות קז, פלא יועץ אות ת, ספר ואין למו מכשול בשם הגאון בעל אימרי אש והביא שאמר טעמו למנהג זה לפי שראה בני אדם שמזלזלים בתענית של ימי השובבי"ם לכן מפרסם כדי שילמדו אחרים ויעשו כמותו).

שיעורים ביור"ד

בדרונו נפוץ שעושים שיעורים בשולחן ערוך ביור"ד בהלכות נדה כדי לעורר את הציבור לדקדק בהמצוה זו.